

Anne Karhu, Soile Laitinen, Eriikka Laukkanen,
Heikki Loimusalo, Päivi Malkki, Suvi Malmberg, Vesa Närhi,
Hannu Savolainen, Pirjo Savolainen, Minna Selkoma,
Anne Suomalainen ja Katja Taskinen

ProKoulu-malli näkyy työrauhan kehittymisenä ja hyvinvointina Varkauden kouluissa

KOHOKOHDAT

- Varkauden kaupungin koulutoimessa on käytössä laaja-alainen, koko koulun tasolla vaikuttava ProKoulu-toimintamalli, jolla ehkäistään käyttäytymisen ongelmia.
- Kouluissa on määritelty 3–5 myönteistä kasvatustavoitetta, jotka on kuvattu konkreettisina toimintaohjeina koulun eri tiloihin ja tilanteisiin.
- Koulussa työskentelevät aikuiset palkitsevat systemaattisesti oppilaita toivotusta käyttäytymisestä.

Varkauden kaupungin sivistystoimen ja Itä-Suomen yliopiston yhteistyö alkoi kolmiportaisen tuen verkostohankkeessa (ISKE). Hankkeen loputtua Varkaudessa oltiin halukkaita jatkaamaan tutkimukseen perustuvan toimintamallin kehittämistä, aluksi kolmen koulun pilottikokeilulla. Tavoitteena oli löytää pysyvä ratkaisu oppilaiden kasvaviin käyttäytymisen ongelmiin ja samalla tukea opettajien työssäjaksamista. Jyväskylän yliopiston, Itä-Suomen yliopiston ja Niilo Mäki Instituutin ProKoulu-tutkimushankkeen tuella luotiin toimintamalli, jonka toteuttamisvaiheita vuosien 2012–2017 aikana esitellään tässä artikkelissa. Tutkimus- ja kehittämistyötä

ovat rahoittaneet opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Euroopan sosiaalirahasto (ESR).

Lähikouluperiaatetta ja hallinnonalojen välistä yhteistyötä kehitettiin edelleen ProVarkaus 2 -hankkeessa, jolloin painopisteenä oli käyttäytymisen tehostetun ja erityisen tuen menetelmien tuominen tavallisiin luokkiin. Artikkelissa esitellään ProKoulu-kehittämistoiminnan periaatteita ja tavoitteita, teoreettista taustaa sekä kansainvälisen toimintamallin pohjalta luotua, suomalaiseen peruskouluun soveltuvaa tapaa toimia. ProKoulu-toimintamalli luo nykyisellään pohjan koko Varkauden kaupungin sivistystoimen lähikouluperiaatteen toteuttamiselle. Toi-

mintamallin avulla on löydetty keinoja käyttäytymisen ohjaamiseen tavallisissa luokissa sekä kehitetty hallinnonalojen välistä yhteistyötä tuen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Asiasanat:

käyttäytymisen ja tunne-elämän vaikeudet, sosiaaliset taidot, käyttäytymispsykologia, interventio, koulupolitiikka, johtaminen, oppilashuolto

LÄHTÖTILANNE

Varkauden peruskoulujen opettajien kehityskeskusteluissa nousi vuosittain esille opettajien lisääntyvä kuormitus. Erityisen kuormittavina opettajat pitivät työrauhan ylläpitämiseen liittyviä asioita: luokkien levottomuutta, oppilaiden vaikeutta rauhoitua oppituntien alussa, vaikeutta keskittyä annettuihin tehtäviin sekä oppilaiden kokemaa kiusaamista. Varkauden kaupungin sivistystoimen johto halusi löytää pysyvän ja lähikouluperiaatteen mukaisen ratkaisun työrauhapulmiin.

Varkauden kaupungin sivistystoimella oli useiden aiempien kehittämishankkeiden myötä syntynyt kiinteä yhteistyö erityisesti Itä-Suomen yliopiston kanssa. Yliopiston tutkijat ehdottivat työrauhan parantamiseen Yhdysvalloissa kehitettyä ja Norjassa kokeiltua koko koulun toimintamallia, jonka suomalainen sovellus nimettiin ProKouluksi. Sitä oltiin Varkaudessa halukkaita kokeilemaan, ja yliopiston tutkijat toivotettiin sydämellisesti tervetulleiksi Repokankaan, Könönpellon ja Päiviönsaaren kouluihin Varkauteen. Kouluilla haluttiin palavasti päästä kokeilemaan uusia menetelmiä ja oltiin valmiita tekemään varsinaiseen koulunpitoon kuulumatontakin, tutki-

mukseen liittyvää työtä, mikäli sen avulla löydetäisiin ratkaisuja opettajia ja henkilöistöä eniten uuvuttavaan asiaan. Yliopistoyhteistyötä Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopiston tutkijoiden kanssa pidettiin pilottikoulujen rehtoreiden työssä innostavana ja voimaa antavana mahdollisuutena.

KOKO KOULUN POSITIIVINEN KÄYTTÄYTYMISEN TUKI

Kansainvälisesti tarkasteltuna Varkauden kaupungin opettajien kokemukset eivät ole ainutkertaisia. Oppilaiden häiritsevän käyttäytymisen tiedetään kuormittavan opettajia merkittävästi (Klassen & Chiu, 2010; Ross, Romer & Horner, 2012; Närhi, Kiiski, Peitso & Savolainen, 2015). Pysyväksi ratkaisuksi työrauhaongelmiin tarvitaan interventioita, joissa on mukana koko koulun väki, henkilökunta ja oppilaat (Horner, Sugai & Anderson, 2010). Keskeistä tällaisessa koko koulun positiivisen käyttäytymisen tuen (School Wide Positive Behavior Support and Interventions; SWPBS) rakentamisessa on lasten sosiaalisten taitojen harjaannuttaminen sekä toivotun käytöksen opettaminen, huomaaminen ja palkitseminen kaikissa koulun tilanteissa. Tavoitteena on luoda oppimisympäristö, joka vahvistaa oppilaan sosiaalisia taitoja ja ennaltaehkäisee ongelmallista käyttäytymistä. Tuen suunnittelussa hyödynnetään tutkimukseen perustuvaa arviointitietoa sekä tietoa interventioiden käytön edistymisestä koulussa. Tärkeää on, että tuki on myös monitasoista: kaikille suunnatun yleisen tuen lisäksi kouluissa tarvitaan myös tehostettuja tuen muotoja, joilla räätälöidään yksilöllistä tukea niiden lasten

ympärille, joille yleinen tuki ei riitä. Näin tämä käyttäytymisen tukimalli istuu hyvin myös suomalaisen peruskoulun kolmiporaisen tuen rakenteen sisällöksi.

Koko koulun positiivisen käyttäytymisen tuen lähtökohtana on käyttäytymispsykologinen näkemys käyttäytymisen ja tunne-elämän taidoista opittavina ja opettavina taitoina. Opettaja ja kasvattaja voi selkeämmin ohjaamalla ja huolellisesti mietittyä palautetta käyttämällä vaikuttaa oppilaan tapaan toimia tilanteessa. Perinteinen rangaistuksiin ja kieltoihin pohjautuva ohjaamisen tapa usein pikemminkin provosoi oppilasta vastarintaan kuin auttaa häntä, ja se lisää myös opettajan työn kuormittavuutta (Hill & Brown, 2010). Sen sijaan aikuisen kannustava ja rohkaiseva puhe vahvistaa toivottavaa käyttäytymistä ja aikuisen ennaltaehkäisevä toiminta auttaa oppilaita onnistumaan (Bradshaw, Mitchell & Leaf, 2010). Oppilaita ohjataan ennakkoiden ja opettaen toimimaan koulun tiloissa ja tilanteissa yhteisesti sovitulla toimintatavalla.

Keskeisenä arvona koko koulun positiivisen käyttäytymisen tuen rakentamisessa on kaikille yhteisen koulun kehittäminen. Tavoitteena on vahvistaa henkilökunnan kasvatusosaamista niin, että tuen kaikki kolme tasoa voidaan toteuttaa oppilaan omassa, luontaisesti määräytyvässä opetusryhmässä (Lewis, Jones, Horner & Sugai, 2010). Tämä edellyttää sujuvaa yhteistyötä koulun sisällä esimerkiksi samanaikaisopettajuutta hyödyntäen, mutta myös sen ulkopuolella huoltajien, oppilas-huoltohenkilöstön ja sidosryhmien kanssa. Tuen laadukas järjestäminen edellyttää toimivia, yhteisesti sovittuja tekemisen tapoja ja käytänteitä koulupsykologin, kuraattorin, terveydenhoitajan, koululääkärin,

erikoissairaanhoidon ja kuntouttavien tahojen kanssa sekä riittävää työnohjausta.

KOULUN TOIMINTAKULTTUURI MUUTTUU

Mitkä asiat tekevät koulun arjesta mukavan ja iloisen? Millaisessa koulussa on hyvä olla ja opiskella? Miten koulussa toimitaan, että siellä on turvallista ja innostavaa oppia? Näitä asioita kysyttiin ensiksi oppilailta. Samoihin kysymyksiin pääsivät vuorollaan pohtimaan vastauksia myös vanhemmat ja koulun henkilöstö. Työskentelyn edetessä huomattiin, miten sisään rakennettuna kieltäminen on. Niin oppilaat, kasvatusalan ammattilaiset työyhteisössä kuin vanhemmatkin ryhtyivät luettelemaan seikkoja, joita koulussa ei saisi tehdä. Siellä ei kiusata: siis miten siellä ollaan? Mitä tehdään, kun kerran ei kiusata?

Oppilaiden vastaukset tutkijoiden kysymyksiin eivät juuri poikenneet aikuisten vastauksista. Oppilaat kärsivät koulussa samoista asioista kuin koulun henkilökuntakin. He toivoivat nelmakouluun samoja seikkoja kuin aikuisetkin. Tarkempi selvitys antoi lisävalaistusta: koulupäivä on täynnä tilanteita, joista opetussuunnitelmissa ei puhuta juuri mitään. Ja juuri tuolloin sattuu ja tapahtuu asioita, jotka vaikuttavat oleellisesti oppilaan kouluvihtymiseen: käytävillä, siirtymätilanteissa, oppituntien alussa ja lopussa, koulumatkalla, odotellessa bussia jne. WC-tilat, ruokala ja pukuhuoneet ovat luku sinänsä. Siellä opitaan paljon asioita. Oppilaan käyttäytymiseen vaikuttavat ryhmäsuhteiden tärkeys, yksinjäämisen pelko ja tavallisuuden vaade.

Yhteisen arvokeskustelun pohjalta Varkauden koulujen aikuiset sopivat käyttäytymisodotukset eli kasvatukselliset tavoitteet. Niiden pohjalta laadittiin jokaiselle koululle omat selkeät ja yksinkertaiset toimintaohjeet, joiden avulla käyttäytymistä opetettiin. Repokankaan pilottikoulussa käyttäytymistapoja harjoiteltiin erityisesti luokassa, käytävällä ja ruokalassa. Esimerkiksi luokkaan nimetyt toimintaohjeet olivat yksinkertaisuudessaan "kuuntelen", "viittaan", "opiskelen" ja "autan". Vähitellen käyttäytyminen opittiin näkemään taitona, jota voidaan opettaa ja oppia.

Koulujen aikuiset harjoittelivat ensin itse toivottua käyttäytymistä ja positiivisen palautteen antamista. Osa opettajista suhtautui alkuvaiheessa uuteen kehittämishankkeeseen epäilevästi, osa koki ohjanneensa ja opettaneensa oppilaita ennenkin ProKoulu-hengessä. Lähtökohdaksi opetettiin ottamaan se, ettei kenenkään odoteta luontaisesti osaavan koulussa edellytettävää käyttäytymistä, vaan toivottu käyttäytyminen opetetaan. Koulun aikuiset opettelivat huomaamaan oppilaiden toivotun käyttäytymisen ja antamaan siitä välitöntä positiivista palautetta konkreettisen palautekortin eli Pro-kortin avulla. Erityisesti konkreettisen palautteen käyttö vaati uudenlaista asennoitumista opettajan työhön. Hyvä käyttäytyminen ei ollutkaan enää vain luokanhallintaa, jota tarvitaan varsinaisen asian opettamiseksi, vaan ihan oma opetettava sisältönsä.

Koulujen henkilöstöllä oli edessään valtava yhteinen ponnistus koulun toimintakulttuurin kehittämisessä. Aikuisillakin riitti oppimista, jotta he pystyivät toimimaan itse esimerkkeinä. Välittömän positiivisen palautteen antaminen ja vastaanottaminen vaativat opettelua, eikä toivotunlaisen

käyttäytymisen huomaaminenkaan sujunut harjoittelematta. Kehittämistyön edessä epäluulot väistyivät ja toiminnalle saatiin henkilökunnan tuki. Henkilökunnan keskeinen havainto oli oman ammatillisen kasvun sisäistäminen. Oppilaiden ohjaaminen positiivisesti ja hyvään käyttäytymiseen kannustaen lähti jokaisen opettajan ja ohjaajan oman ohjaamiskäytännön kehittymisestä yhdessä sovittuun suuntaan. "Älä!"-kieli muuntui positiiviseen muotoon, jolloin oppilaita ohjattiinkin kieltojen sijaan myönteisesti: "Muista siivota jälkesi", "Toimi omalla vuorollasi!"

Kouluille perustettiin moniammatillinen työryhmä, ProKoulu-tiimi, jossa ProKoulun kehittämistä suunniteltiin ja tarkasteltiin yhteistyössä. Opetushenkilökunnan lisäksi tiimiin osallistuivat mm. koulukuraattori ja koulupsykologi. Oppilaiden toivotun käyttäytymisen vahvistaminen sekä käyttäytymiseen liittyvät huolet ovat olennainen osa sekä yhteisöllistä että yksilöllistä oppilashuoltotyötä, joten ProKoulun kehittäminen sopi luontevasti myös koulukuraattorin ja -psykologin työkenttään. Koko koulun yleisen tuen kehittämisen lisäksi ProKoulu-tiimeissä voidaan suunnitella myös yksittäiselle luokalle suunnattuja tukitoimia. Kehittämistoiminnan aikana käyttäytymisen ohjaamisessa käytettiin tutkitusti tehokasta konsultatiivisen luokanohjaamisen toimintamallia. Konsultatiivinen tuki voidaan aloittaa yhteistyössä luokanopettajan kanssa, mikäli opettaja toivoo apua luokan työrauhan parantamiseen. Konsultoivana työparina voi toimia toinen luokanopettaja, erityisopettaja tai koulupsykologi.

Luokanopettaja Katja Taskinen:

Käytävä on täynnä iloisia lapsia tulossa päivänavauksesta. Päivänavauksessa opetettiin kaunista puhetapaa näytelmällä, jossa opettajat eivät oikein osanneet kauniisti tervehtiä tai pyytää kynää lainaksi. Onneksi paikalle tuli oppilaita, jotka näyttivät opettajille ja yleisölle mallia. Seuraava kuukausi vierähtääkin harjoitellessa erityisesti kaunista puhetapaa. "Autatko minua tässä tehtävässä?" kuulen Petrin sanovan Ainolle seuraavalla oppitunnilla. Annan heti Pro-kortin osoittamaan, että hyvä käytös on huomattu. Vaikka kaunis puhetapa meinaakin joiltakin oppilailta välillä unohtua, saa tarkkorkovainen ope antaa kuitenkin useampia Pro-kortteja aamupäivän mittaan. Pienikin onnistuminen palkitaan.

Luokkamme erityinen haaste on ollut järjestäytyminen jonoon ruokailuun lähdeittäessä. Olemme yhdessä oppilaiden kanssa mietineet kolme yksinkertaista asiaa, jotka heidän tulisi muistaa jonoon käydessään: 1. Oma paikka. 2. Katse eteenpäin. 3. Suu suppuun. Nuo asiat on käyty monta kertaa läpi, ne ovat taululla nähtävillä, ja kaikki tietävät, mitä heiltä odotetaan. Tänäinkin jonossa meinaa tulla hälinää. Muistutan lapsia kolmesta sovitusta asiasta, ja jono hiljenee heti. Pääsemme lähtemään ruokailuun jälleen yhden koko luokan yhteisen Pro-kortin saattelemana.

Tänään lopetamme tunnin hieman aikaisemmin, sillä oppilailta on eväät mukana pitkän koulupäivän vuoksi. Levitämme piknik-huovan lattialle ja syömme eväitä kuunnellen oppilaiden toivemusiikkia. Joltakin on unohtunut eväät kotiin, mutta toinen antaa hänelle omistaan. Pro-kortin paikka. Teetä

juodessani muistelen, kuinka stressaavana koin eväshetken aikaisemmin, kun oppilaat söivät välitunnilla ja viivyttelivät tahallaan. Niistä hetkistä ei tullut Pro-kortteja. Mietin, että pienillä asioilla voi saada ihmeitä aikaiseksi, mikäli on valmis muutamaamaan omaa katsantokantaansa.

Päivän loppuksi Pro-kortin saaneet oppilaat tulevat vielä luokan eteen kertomaan, mistä he ovat korttinsa saaneet. Heille annetaan aplodit, ja kortit laitetaan seinälle näkyville. Joku nokkela käy laskemassa, että seinällä on jo 66 korttia. Tarvitsemme enää 34 korttia luokan yhteiseen mukavuustuntiin. Lähdetäänkö retkelle, pelataanko pihalla vai mitä tehdään? Sen päättävät oppilaat itse. Aluksi pelkäsin, että ProKoulu-ohjelma lisää opettajan työtaakkaa. Pelkoni osoittautui pian turhaksi. Pro-kortin ja kehujen antaminen ei vaadi opettajalta paljoa, mutta ne ovat merkittävä konkreettinen todiste oppilaalle siitä, että hänen tekemänsä hyvä juttu on huomattu ja sitä arvostetaan. Maailma ei kaadu, vaikka jonain päivänä ei muistaisi antaa yhtään Pro-korttia. Seuraavana päivänä on sitten kaksin verroin tarkempi asian kanssa. Mikäli oppilaita kielletään tai komennetaan, pyritään sekin tekemään positiivisessa hengessä. Ei meillä jälki-istuntoja ja muitakaan rangaistuksia ole kokonaan unohdettu, mutta niille ei ProKoulussamme ole enää niin suurta tarvetta. Olemme alkaneet antaa opettajien kanssa toisillemmekin Pro-kortteja, ja hyvältäähän Pro-kortti aikuisestakin tuntuu. Korttien myötä työkavereille annetut positiiviset palautteet ovat parantaneet työilmapiiriämme entisestään. Mitähän me opet keksimme meidän mukavuustunnillemme, kun täydet sata korttia on koossa?

YKSILÖLLISIÄ TUKITOIMIA TARVITAAN

Kehittämistyön edetessä huomattiin, että osa oppilaista tarvitsee muita enemmän aikaa ja ohjausta käyttäytymisen taitojen oppimiseen. Pieni osa oppilaista tarvitsee lisäksi yksilöllistä apua ja tukea oppiakseen. Yhteisesti on ratkaistava se, miten koulu yhteisö voi tukea näitä lapsia ja nuoria, joilla on paljon hankaluuksia käyttäytymisessä. Tavoitteena oli järjestää sosioemotionaaliseen tai käyttäytymisen vaikeuteen liittyvää tehostettua ja erityistä tukea oppilaan omassa lähikoulussa. Tässä vaiheessa korostuu toimivan moniammatillisen yhteistyön merkitys (Hill & Brown, 2013). Lähtökohtana oli, että kasvatusosaamisen lisäämisestä löytyisi avaimia myös opettajien työtyytyväisyyden ja työhyvinvoinnin paranemiseen. Koulun opetushenkilöstön ja oppilashuoltohenkilöstön moniammatillisen yhteistyön arviointiin kasvavan entistäkin antoisammaksi, mikäli kehittämistyön myötä löydettäisiin uusia lähestymistapoja.

Yksinkertaisimmillaan yksilöllinen ProKoulun tehostettu tuki on sitä, että yksittäisen oppilaan kohdalla lisätään aikuisen antamaa huomiota ja aikaa toivotun käyttäytymisen omaksumiseen sekä lisätään johdonmukaista palautetta toivotusta käyttäytymisestä. Käytännössä ProKoulun tehostettua tukea voidaan toteuttaa määrittelemällä oppilaalle erityinen harjoiteltava käyttäytymistavoite, jota oppilaan kanssa tehostetusti harjoitellaan. Keskeistä on, että tehostetun tuen vaiheessa keskitytään harjoittelemaan vain yhtä, kahta tai kolmea toimintaohjetta kerrallaan aikuisten ohjauksen tuella. Systemaattisesti tätä harjoittelua voidaan tehdä esimerkik-

si Check in Check out- eli CICO-toimintamallin avulla (Karhu, Paananen & Närhi, 2017). CICO-tuki voidaan aloittaa heti kun todetaan, ettei ProKoulun yleinen tuki riitä ja oppilas tarvitsee yksilöllistä tukea.

Luokanopettaja Katja Taskinen:

Englannin tunnin alussa toimin kuten jokaisella tunnilla ja laitan tunnin ohjelman taululle oppilaiden nähtäväksi. Tämän ohjeen sain koulupsykologiltamme, kun pääsin mukaan Työrauha kaikille -ohjelmaan. Tämä pieni toimenpide on todellakin rauhoittanut oppituntejamme. Nytkin oppilaat seuraavat taululta tunnin kulkua ja järjestäjä saa käydä viivaamassa yli ne kohdat, jotka on jo suoritettu.

Matematiikan tunnilla katselen ihmeissäni, kun Matti ottaa kirjansa esille itsenäisesti ja pyytämättä. Tämä ei olisi onnistunut vielä pari viikkoa sitten. Matti on päässyt mukaan CICO-ohjelmaan, jossa hänelle on asetettu muutama yksinkertainen tavoite, joiden toteutumista seurataan tarkasti. Matin tavoitteina on ottaa kirjat esille ja kuunnella opettajan ohjeet. Matti on päättänyt onnistua ja saada palkkioksi onnistumisistaan koko luokalle mukavan tunnin koulupiilosen parissa. Koko luokka siis toivoo Matin onnistuvan ja kannustaa häntä. Mietin, mahtaako Matti muistaa asetetut tavoitteet vielä kahdeksan viikon CICO-jakson jälkeenkin. Varmasti notkahduksia tulee, mutta Matti, minä ja Matin vanhemmat tiedämme nyt, että Matti pystyy kyllä ottamaan kirjat esille ja seuraamaan opetusta, mikäli tahtoo.

Mikäli tehostettu tuki päätetään ottaa käyttöön, on koululle hyvä perustaa tiimi, joka vastaa oppilaiden ohjautumisesta tuen pa-

riin, seuraa oppilaskohtaista edistymistä ja arvioi tuen riittävyttä. Näin tuen kolmiportaisuuden edellyttämä seuranta ja dokumentointi toteutuvat luontevasti osana tukea (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014).

*Yläkoulun koulunkäynninohjaaja
Soile Laitinen:*

Meillä on CICO-tiimi, joka muodostuu CICO-ohjaajista ja CICO-tukea saavan oppilaan opettajista. Koen tiimin tärkeäksi työn tukemisen kannalta. Ryhmässä pohdimme CICO-tukeen liittyviä käytänteitä. Saan paljon mielekästä sisältöä työhöni oman luokkamuotoisen koulunkäynninohjaajan työn rinnalle. Parasta CICO-ohjaajana on ollut luottamuksellisen suhteen luominen oppilaaseen. ProKoulun myötä ajattelen, että kaikilla koulun aikuisilla on lisääntynyt positiivisen palautteen antaminen. Erityisen paljon tämä on lisääntynyt CICO-ohjaajana toimiessa. Positiivisella otteella ja huumorilla oppilaiden kanssa on helppo löytää yhteisymmärrys. Olen kokenut olevani heille tärkeä aikuinen, joka välittää.

Koulunkäynninohjaajatkin voivat antaa Prokortin oppilaalle, joka noudattaa annettuja ohjeita. On ilo nähdä oppilaan kasvoilla ylätys ja onnistumisen ilo, kun hän saa Prokortin hyvästä käytöksestä. Tämä lisää myös omaa työmotivaatiota. Kehumalla ja kannustamalla koulutyöt hoituvat parhaiten!

Kun CICO-tiimissä arvioidaan tuen riittävyttä ja erityisen tuen tarvetta, voidaan konsultoida koulupsykologia tai koulukuraattoria. Erityinen tuki voidaan toteuttaa CICO-tukea vahventaen ja yksilöllistä ohjausta lisäten (Cheney ym., 2010;

Swoszowski, McDaniel, Jolivette & Melius, 2013). CICOplus-toimintamalli rakentuu vahvasti koulussa tapahtuvan moniammatillisen yhteistyön varaan (Paananen & Karhu, 2017). Yksilöllisen tuen lisäksi erityinen tuki voi olla myös ryhmämuotoista. Varkauden kaupungin opetushenkilökuntaa ja koulupsykologeja onkin koulutettu kehittämisrahoituksen turvin Aggression Replacement Training- eli ART-ryhmien vetäjiksi (Glick & Gibbs, 2016).

MONIAMMATILLISTA YHTEISTYÖTÄ JA YHDESSÄ TEKEMISTÄ

Käyttäytymisen erityisen tuen vaiheessa on usein hyvä koota monialainen asiantuntijaryhmä arvioimaan oppilaan kokonaistilannetta, mikäli sitä ei ole varhaisemmassa vaiheessa tehty. Tarvittavat osallistujat kutsutaan monialaiseen asiantuntijaryhmään huoltajien ja tarvittaessa oppilaan suostumuksella. Yksilökohtaisesti kootavassa moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä voidaan yhdessä sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön kanssa pohtia ja määritellä tarkoituksenmukainen tukimuoto sekä valita toimijat, jotka lasta ja perhettä ovat tukemassa. Kullekin toimijalle kirjataan työskentelyn tavoitteet ja vastuualueet, joiden toteutumista tukiprosessin aikana arvioidaan ja seurataan säännöllisesti. Toimintamalli vastaa vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän suosituksia koulunkäyntikyvyn tukemiseksi (Puustjärvi, 2017). Koulun moniammatilliseen asiantuntijaryhmään kuuluvat luokanopettajan ja erityisopettajan lisäksi tarvittavat tahot, mm. koulupsykologi, koulukuraattori,

terveydenhoitaja, koulun kasvatusohjaaja, sosiaalityöntekijä tai perhetyöntekijä. Ryhmän kokoonpano mietitään aina yksilökohtaisesti tarkoituksenmukaiseksi.

Koulupsykologi Suvi Malmberg:

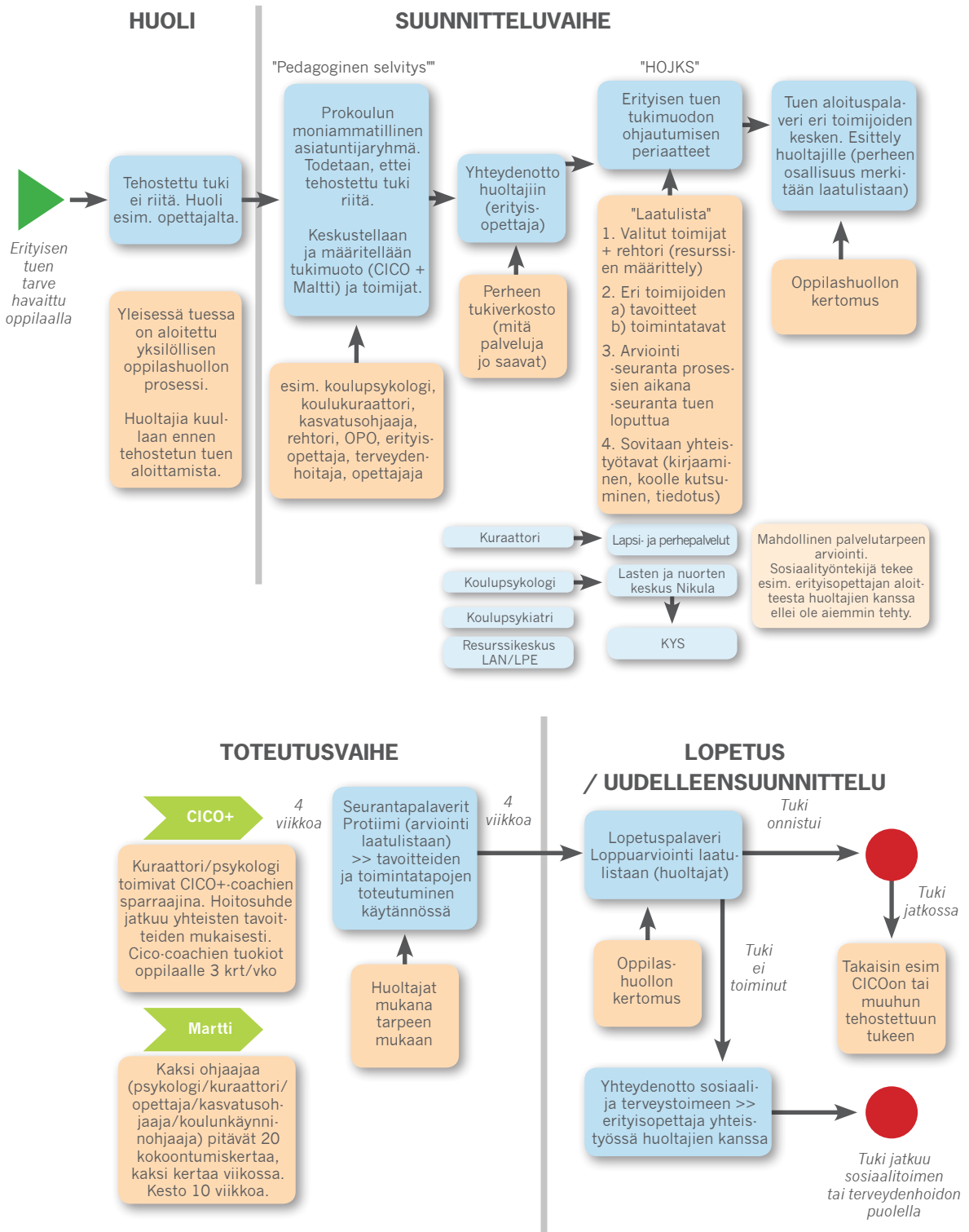
Varkaudessa ProKoulun tehostetun ja erityisen tuen menetelmien käyttöön on koulutettu opetushenkilökunnan lisäksi myös koulupsykologeja. Koulupsykologi kuuluu keskeisenä osana ProKoulu-tiimiin. Lisäksi koulupsykologit ovat tapauskohtaisesti mukana ProKoulun tehostetun ja erityisen tuen toimintamalleissa.

Koulupsykologin roolina on olla mukana moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä arvioimassa erityisen tuen CICOplus-toiminnan sopivuutta oppilaalle, määrittelemässä opeteltavan käyttäytymisen painoalueet sekä arvioimassa mahdollisesti muita tarvittavia tukitoimia. Lisäksi voidaan sopia, että CICOplus-ohjaaja voi konsultoida koulupsykologia tukimuodon aikana. Koulupsykologi voi auttaa ohjaajaa suunnittelemaan opetustuokioiden sisältöjä ja harjoituksia sekä auttaa työskentelyn pulmakohdissa.

Tulevaisuuden suunnitelmana Varkaudessa on, että koulupsykologi voi toimia opettajan tai koulunkäynninohjaajan kanssa työparina ART-ryhmänvetäjänä. Parhaimmillaan ProKoulun toimintamallit lisäävät moniammatillista yhteistyötä ja antavat välineitä tukea oppilaan koulunkäyntiä lähikoulun arjessa.

Varkaudessa haluttiin lisäksi syventää koulun sekä sosiaali- ja terveystoimen henkilöstöjen yhteistyötä. Henkilöstöjä koulutettiin valitsemaan ja käyttämään uusia

käyttäytymiseen kohdistuvia tehostetun ja erityisen tuen menetelmiä sekä arvioimaan niiden tuloksellisuutta. Yhteisten koulutusten tavoitteena oli syventää henkilöstön välistä yhteistyötä tekemällä kaikkien toimialojen työkenttä ja toimintamallit tutuksi sekä vahvistaa koulun ratkaisukeskeistä otetta lasten ja perheiden tukemisessa. Yhdessä kehitetyllä prosessimallilla (kuvio 1) on pyritty tehostamaan palvelujen tuotantoa sekä selkiyttämään vastuualueita ja toiminnan tavoitteita. Kouluissa on toteutettu sosiaali- ja terveystoimen toimijat tervetulleiksi mukaan koulun arkeen ja yhteiseen toimintaan.

Kuvio 1. Koulun ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyön prosessimalli

LOPPUTULEMANA HYVINVOIVA KOULU

ProKoulu-toiminnan pilotointia pidettiin alusta asti Varkauden kaupungin koulu-toimessa mahdollisena ratkaisuna työrauhaongelmaan, joka yhä hankalammin kuormitti opettajien työssäjaksamista ja työhyvinvointia. Opettajien kehityskeskusteluista ilmenee, että positiivista palautetta annetaan nykyään myös aikuisten kesken jatkuvasti, mikä on selkeästi lisännyt hyvinvointia ja koulujen me-henkeä. Merkille pantavaa on auttamisen halu henkilökunnan kesken, avoin ja vapaa ilmapiiri sekä toisten kannustaminen ja rohkaiseminen. ProKoulu-toimintamalli nähtiin myös välineeksi kehittää koulujen johtamista. Rehtorin työssä ProKoulu-toiminnan pilotointi, sen eri vaiheiden läpivienti koulussa, kolmiportaisen tuen kehittäminen ja tukimuotojen ulottaminen käyttäytymisen ohjaamiseen oli kasvatustyön ytimeen pureutumista. ProKoulu-toimintamallin katsottiin monin tavoin auttavan myös koulujen toimintakulttuurin kehittämistä uuden opetussuunnitelman mukaiseksi.

Luokanopettaja Heikki Loimusalo:

Toivoisin, että ProKoulu olisi keksitty 35 vuotta sitten. Olisin nyt parempi ihminen, olisin ollut koko työurani. Tämä on muuttanut minua positiivisemmaksi käyttäytymisessäni ja suhteessani koko elämään. Olisi muuttanut oppilaita, jotka olen kohdannut. ProKoulu muuttaa ihmisten käyttäytymistä toisiaan kohtaan. Se muuttaa koko koulun hengen ja asenteen toisia ihmisiä kohtaan. Niille, jotka eivät ole elämässään ystävällisyyteen tottuneet, se antaa lahjan: uskon, että toisinkin voi olla. Paljonko se vaatii? Eu-

roja ei juuri lainkaan. Sanoja ja tekoja, jotka ovat ilmaisia. Älä usko tähän, mutta miksi et kokeilisi? Uskalla epäillä, mutta uskalla myös kokeilla. Älä odota kaiken muuttuvan sormia napsauttamalla, anna tälle aikaa. Kuinka monesti yllätyt positiivisesti tässä elämässä? Et kyllin, joten anna ProKoululle mahdollisuus.

Pilotointi on nyt vaihtunut useamman vuoden mittaiseksi suunnitelmalliseksi kehittämistoiminnaksi, joka on laajentunut koskemaan myös muita hallinnonaloja. ProKoulu-toiminta on vakiintunut kiinteäksi osaksi Varkauden kaupungin sivistystoimen käytänteitä. Koulun toimintakulttuuria ei ole muutettu hetkessä, vaan askeleita kohti entistä viihtyisämpää koulua otetaan yhä jatkuvan kehittämisprosessin aikana. ProKoulu-toiminnan ylläpitäminen lisää yhteisöllisyyttä ja rakentaa positiivisemmän ilmapiirin. Käyttäytymisen tehostetun ja erityisen tuen tarpeisiin vastaaminen lähikouluissa ja oppilaiden luontaisesti määräytyvässä opetusryhmissä on mahdollista vain, jos koko koulun toimintakulttuuria voidaan kääntää toivottuun käyttäytymiseen ohjaavaksi, oppilaan kasvua ja kehitystä positiivisesti tukevaksi kasvuympäristöksi (Lewis, Jones, Horner & Sugai, 2010). Koulun aikuisten myönteinen toiminta ja asenteet luovat pohjan käyttäytymiseensä tukea tarvitsevan oppilaan tuen järjestämiselle, mikä korostuu vaativan erityisen tuen vaiheessa (Puustjärvi, 2017). Uuden toimintakulttuurin omaksuminen on pitkälinen ja aikaa vievä prosessi. Lopputuloksena on hyvinvoiva koulu, jossa oppilaiden käyttäytymistä opetetaan ja tuetaan ja muutos näkyy työyhteisön hyvinvointina.

KIRJOTTAJATIEDOT:

Anne Karhu, KM, Jyväskylän yliopiston
tohtorikoulutettava

Soile Laitinen, koulunkäynninohjaaja, Walterin koulu

Eriikka Laukkanen, rehtori, Repokankaan koulu

Heikki Loimusalo, luokanopettaja, Könönpellon koulu

Päivi Malkki, rehtori, Könönpellon koulu

Suvi Malmberg, koulupsykologi

Minna Selkoma, erityisopettaja, Repokankaan koulu,
ProVarkaus 2 hankkeen projektipäällikkö

Anne Suomalainen, rehtori (31.7.2015 saakka),
Repokankaan koulu, ProVarkaus hankkeen
projektipäällikkö

Katja Taskinen, luokanopettaja, Könönpellon koulu

Vesa Närhi, dosentti, yliopistotutkija, Jyväskylän
yliopisto

Hannu Savolainen, professori, Jyväskylän yliopisto

Pirjo Savolainen, lehtori, Itä-Suomen yliopisto

LÄHTEET

- Bradshaw, C. P., Mitchell, M. M. & Leaf, P. J. (2010). Examining the effects of schoolwide positive behavioral interventions and supports on student outcomes. Results from a randomized controlled effectiveness trial in elementary schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12(3), 133–148.
- Cheney, D., Lynass, L., Flower, A., Waugh, M., Iwaszuk, W., Mielenz, C. & Hawken, L. (2010). The Check, Connect, and Expect Program: A Targeted, Tier 2 Intervention in the Schoolwide Positive Behavior Support Model. *Preventing School Failure*, 54(3), 152–158.
- Glick, B. & Gibbs, J. C. (2016). ART – Aggression replacement training. Harjoitusmenetelmä aggressiivisesti käyttäytyville nuorille. Suomen Art Ry.
- Hill, D. & Brown, D. (2013). Supporting inclusion of at risk students in secondary school through positive behaviour support. *International Journal of Inclusive Education*, 17(8), 868–881.
- Horner, R. H., Sugai, G. & Anderson, C. M. (2010). Examining the evidence base for school-wide positive behavior support. *Focus on Exceptional Children*, 42(8), 1–14.
- Karhu, A., Närhi, V. & Savolainen, H. (2017). Inclusion of pupils with ADHD symptoms in mainstream classes with PBS. *International Journal of Inclusive Education*. DOI: 10.1080/13603116.2017.1370741
- Karhu, A., Paananen, M. & Närhi, V. (2017). KUMMI 17. Check in Check out -toimintamalli käyttäytymisen yksilölliseen tukemiseen. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.
- Klassen, R. M. & Chiu, M. M. (2010). Effects on teachers' self-efficacy and job satisfaction: Teacher gender, years of experience, and job stress. *Journal of Educational Psychology*, 102(3), 741–756.
- Lewis, T. J., Jones, E. L., Horner, R. H. & Sugai, G. (2010). School-wide positive behavior support and students with emotional/behavioral disorders: Implications for prevention, identification and intervention. *Exceptionality* 18, 82–93.
- Närhi, V., Kiiski, T., Peitso, S. & Savolainen, H. (2015). Reducing disruptive behaviours and improving learning climates with class-wide positive behaviour support in middle schools. *European Journal of Special Needs Education* 30(2), 274–285.
- Paananen, M. & Karhu, A. (2017). Check in Check out plus (CICOpus). Erityisen tuen toimintamalli käyttäytymisen tuen moniammatilliseen järjestämiseen. Haettu osoitteesta <http://www.varkaus.fi/palvelut/provarkaus-2/kasikirjat-ja-ohjeistukset/cicopus-kasikirja/>.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Haettu osoitteesta http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.
- Puustjärvi, A. (2017). Koulukuntoisuus. Teoksessa: Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissuunnitelman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34.
- Ross, S. W., Romer, N. & Horner, R. H. (2012). Teacher well-being and the implementation of school-wide positive behavior interventions and supports. *Journal of Positive Behavior Interventions* 14(2), 118–128.
- Swoszowski, N. C., McDaniel, S. C., Jolivet, K. & Melius, P. (2013). The Effects of Tier II Check-in/Check-out Including Adaptation for Non-Responders on the Off-Task Behavior of Elementary Students in a Residential Setting. *Education and Treatment of Children*, 36(3), 63–79.